

Ontwerp Beleidsprogramma Klimaat (Ministerie EZK)

Reactie Deltalinqs en Havenbedrijf Rotterdam

14 juli 2022

1. Wat vindt u van het voorgestelde beleid in de sectoren industrie, elektriciteit, gebouwde omgeving, mobiliteit en landbouw en landgebruik (Hoofdstuk 3)?

Hoofdpijnen: goede koers ingezet, complimenten. Aandachtspunten:

- Het cluster Rotterdam-Moerdijk heeft een projectportfolio die concreet een bijdrage kan leveren aan de Rijksdoelen. Hiervoor is een **cluster/gebiedsgerichte uitwerking noodzakelijk** (zie clusterplan en CES Rotterdam-Moerdijk). Het cluster kan in die zin dienen als vliegwiel voor het verduurzamen van andere sectoren. Hierbij is het van belang om zowel naar de energie- als de grondstoffenmix te kijken.
- Heel goed dat met de **maatwerkafspraken** op korte termijn substantiële resultaten kunnen worden gehaald. Deze afspraken vragen om wederkerigheid. Wederzijds bindende afspraken zijn nodig, zodat de bedrijven zekerheid retour krijgen voor de extra/bovenwettelijke inspanning en investeringen. Wij adviseren bovendien de maatwerkafspraken in clusterverband te bezien, zodat zoveel mogelijk bedrijven hiervan kunnen meeprofiteren.
- Advies is om onze ervaringen t.a.v. knelpunten op het gebied van procedures, financiering, (milieu)ruimte en veiligheid vanuit het **Versnellingshuis Haven Industrieel Complex Rotterdam** mee te nemen bij de Rijkscoördinatie rondom de energie- en grondstoffentransitie. Spoedige structurele oplossingen zijn nodig, naast de blijvende inzet om op projectniveau te ondersteunen.
- Infrastructuur:
 - o het **Safehouse voor energiedata** (Data Safe House) kan een sleutelrol vervullen. Dit moet dan wel onderdeel worden van beleid en organisatie rondom de noodzakelijke verzwaren van de energie- en grondstoffeninfrastructuur.
 - o Verruim de mogelijkheid om **proactief infrastructuur aan te leggen** en niet op de aanvraag van een concrete klant te wachten, bijvoorbeeld bij elektriciteit. Hierdoor is de infrastructuur er op tijd en kan deze zo efficiënt en met zo min mogelijk ruimtegebruik worden aangelegd.
- Borging van het halen van de CO₂-doelen kan alleen wanneer er ook daadwerkelijk oplossingen voor de **stikstofproblematiek** worden geboden.

In detail:

- Voor de Clustertafel Haven en Industrie Rotterdam-Moerdijk zijn met name de voornemens rond de **industrie, logistieke sector en elektriciteit** van belang. Onze reactie richt zich met name op deze onderdelen.
- Allereerst willen we onze waardering uitspreken voor het **belang dat u hecht aan de industrie**. De Nederlandse industrie is gegeven de huidige internationale situatie, zoals u schrijft, van essentieel belang voor onze economie, werkgelegenheid, internationale concurrentiepositie en onze zelfredzaamheid. Bovendien levert onze industrie de basisproducten die nodig zijn voor onder meer energiebesparing en -opwek, zoals kunsthars voor windmolenwieken. De industrie kent daarbij een nauwe onderlinge **clusterverbondenheid**: (rest)producten van het ene bedrijf zijn de basis voor andere bedrijven. De overblijvende restgassen worden benut om waterstof te produceren; en CO₂ gaat deels naar de kassen in het Westland. De restwarmte wordt benut als stadsverwarming in de omgeving. In toenemende mate wordt bovendien ingezet op biomassa en afval als input. Daarmee ontstaat een **omslag naar een circulair biochemisch cluster**.
- De opgave ligt er om de haven en industrie **verder te verduurzamen en te vernieuwen**. Als uitdaging om de internationale concurrentie aan te kunnen blijven gaan, binnen de (te) beperkte (milieu)ruimte die er is en van de noodzakelijke middelen en mensen.
- Daarbij erkennen we dat we als Nederland ambitieus mogen en moeten zijn. Versnellen en voorop lopen in de tijd en ten opzichte van de rest van Europa en de wereld kan goed zijn voor onze concurrentiepositie. Onze **industrie moet daar echter wel toe in staat worden gesteld**. Dat stelt eisen aan de beleidsrandvoorwaarden, uit te werken maatregelen, regelgeving en stimuleringsmaatregelen.

- Zoals u terecht aangeeft, is de opgave enorm. Dit kan alleen worden behaald met gezamenlijke inzet vanuit de overheid en bedrijfsleven. Vanuit het havenindustriële cluster Rotterdam-Moerdijk is de wil en inzet in elk geval aanwezig. De **CES 2022** die nog dit jaar wordt opgeleverd, zal op hoofdlijnen aangeven op welke wijze ons cluster de opgaven wenst op te pakken.
- **Duidelijkheid is voor onze regio van het grootste belang.** Zowel vanuit het Rijk als vanuit Europa en de medeoverheden. Welke eisen worden nu en in de toekomst gesteld aan de industrie, logistiek en aan de duurzaamheid van onze energiebronnen, grondstoffen en producten. Een heldere stip op de horizon met goede wederzijdse afspraken over de paden daarnaartoe is essentieel.
- De voorgenomen maatwerkafspraken onderschatten de bestaande en nieuw te vormen clusterafhankelijkheden. Afspraken met de maatwerkbedrijven hebben direct invloed op de relatie (input en output) met de omliggende en verbonden bedrijven. Wij wensen daarom te benadrukken dat de **maatwerkafspraken niet in isolement** kunnen worden gemaakt. Ook hiervoor raden wij u aan om de clusters actief te betrekken en te benutten o.a. via de PIDI/MIEK aanpak.
- Energietransitie zorgt (ook) voor **reductie van stikstof emissies**. Het is van groot belang dat dit aspect wordt meegenomen bij de maatwerkafspraken en dat de vrijgekomen stikstofruimte wordt benut ten behoeve van de energietransitie.
- Om de transities überhaupt te laten slagen zijn er essentiële **voorwaarden waaraan moet worden voldaan**: voldoende, tijdige en bereikbare duurzame energie (groene elektriciteit, waterstof en gas); water (voor de waterstofproductie, koeling, warmte-uitkoppeling); de daartoe benodigde infrastructuur; voldoende stikstof- en geluidruimte voor het verkrijgen van de benodigde vergunningen; beschikbaarheid van voldoende geëquipeerd personeel en een resultaatgericht stroomlijnen en versnellen van procedures. Wij adviseren u daarbij gebruik te maken van onze ervaringen met het **Versnellingshuis Haven Industrieel Complex Rotterdam**, waar concrete oplossingen worden geboden voor knelpunten bij concrete projecten; en daarvan vervolgens te leren. Een nationale variant lijkt daarbij nuttig. Het PIDI kan hierin de noodzakelijke rol vervullen.
- Wij erkennen ook het belang om in te blijven zetten op **energiebesparing**. U wenst daarbij ondersteuning te bieden in de advisering vooraf. En u zet extra middelen in voor handhaving door het bevoegd gezag (medeoverheden). Wij zouden graag zien dat u ook voldoende middelen inzet voor de daadwerkelijke uitvoering, het wegnemen van eventuele barrières en realisatie in het cluster.
- Tot slot wensen we het belang van de beschikbaarheid van duurzame waterstof te benadrukken en de tijdige realisatie van opwek en import, in relatie tot de verplichtingen van het gebruik ervan. Wij adviseren daarbij de productie en inzet van **koolstofarme waterstof** mee te nemen.

Elektriciteit:

- **Beschikbaarheid en betrouwbaarheid van een duurzame elektriciteitslevering** is van groot belang voor onze industrie. Het is positief dat het Kabinet recent drie nieuwe gebieden voor windparken op zee heeft aangewezen. De capaciteit van 21 gigawatt rond 2030 zal zeker nodig zijn. U spreekt als randvoorwaarden uit: **voldoende ruimte voor aanlanding en transport** van de geproduceerde elektriciteit, en **voldoende vraag naar deze elektriciteit**, zeker in de kustgebieden nabij aanlanding. Dit is in lijn met de inzet van ons cluster. Daartegenover is zekerheid ook nodig voor onze industrie, inclusief de daarvoor benodigde snelheid van procedures.
- Om te kunnen verduurzamen moeten de bedrijven over voldoende groene energie kunnen beschikken. Groene elektriciteit is er hier een van. Het realiseren van de benoemde sleutelprojecten CES Rotterdam-Moerdijk (i.c. **verzwaring E-net**) Rotterdam is daarbij essentieel.

Mobiliteit

- **Duurzame scheepvaart** is essentieel voor het blijvend functioneren van onze havens, mede in relatie tot de stikstofproblematiek. Het is essentieel dat het Rijk samen met onze havenbedrijven internationaal hierover tot afspraken komt. Er zal sprake moeten zijn van een gelijk **internationale speelveld**. Dat laatste geldt zeker ook voor voorziening zoals walstroom. De te maken keuzes hebben **belangrijke economische, ruimtelijke en milieuconsequenties**. Daarin zullen we samen moeten optrekken.

- U schetst de mogelijkheden voor de internationale en binnenvaart. Daarmee vergeet u belangrijke sectoren, zoals wat wij noemen de **varende dienstverlening**. Zoals de sleepers, roeiers, loodswezen, vervoer over water. Ook deze partijen zullen mee moeten gaan. Daarbij gaat het niet alleen om techniek en regelgeving. Er zullen voldoende mogelijkheden moeten zijn voor opladen/bunkeren. Hiermee zal ook de operatie van deze partijen wijzigen, afhankelijk van de gekozen techniek. Dat vergt **passend onderwijs en opleidingen**.
- **Walstroom**. Graag geven we nog enkele aandachtspunten mee ten aanzien van de uitrol van walstroom:
 - o **Duidelijke afspraken en kostenformule**. Op dit moment is nog niet geheel duidelijk bij wie de verantwoordelijkheid ligt voor de levering van de energie, de aanleg, het beheer en de kosten die gepaard gaan bij walstroom – zowel bij de aanleg als het gebruik. Een kostenformule zou daarom moeten worden opgesteld waarin deze zaken eerlijk worden gewogen.
 - o **Stikstofrechten**. Uitgangspunt zal moeten zijn en blijven dat de stikstofwinst door het gebruik maken van walstroom ten goede komt van het cluster. Dit is een belangrijke incentive voor bedrijven.
 - o **Integrale aanpak**. Walstroom maakt onderdeel uit van de totale elektriciteitsvraag van de haven. Een integraal, geclusterd en getimed overzicht is nodig richting netbeheerders als Stedin, die aangeven een helicopterview te missen.
 - o **Level playing field**. Het belang van een level playing field staat bij dit dossier als een paal boven water. Daarom moet er goed gekeken worden naar hoe buitenlandse havens omgaan met onder meer de kosten en verantwoordelijkheden, om een concurrerend effect op de markt te voorkomen. Standaardisatie speelt daarnaast een belangrijke rol. Hier ligt een belangrijke taak voor het Rijk en het IMO.

2. Wat vindt u van het voorgestelde beleid in de horizontale beleidsagenda's, waaronder de circulaire economie, het actieplan groene banen en de betrokkenheid van burgers bij het klimaatbeleid (Hoofdstuk 4)?

- **Circulaire economie**. Wij vinden het van groot belang dat expliciet aandacht wordt besteed aan de circulaire economie en de gehele productieketen (scope 2 en 3). CO2-reductie en circulariteit moeten gelijk opgaan en kunnen elkaar versterken. Bij de industrie gaat het om **verdergaande ketensamenwerking** om de grondstoffenkringloop te sluiten en hoogwaardige recycling en de hoogwaardige inzet van duurzaam geproduceerde, hernieuwbare en algemeen beschikbare grondstoffen. In het havenindustriële complex van Rotterdam en Moerdijk wordt hier actief op ingezet. Met diverse concrete projecten zoals chemische recycling; de inzet op 'Power to X' vanuit het Fieldlab Elektrificatie; de inzet op waterstof als grondstof; de bouw van bioraffinaderijen door Shell en Neste. Wij zijn benieuwd naar het door u voor het najaar 2022 aangekondigde hernieuwde programma circulaire economie. Ook hier biedt de optelsom van projecten in het cluster een propositie die invulling geeft aan de Rijksdoelen. Met de daarin uitgewerkte opties voor aanvullende maatregelen, inclusief de verwachte CO2-reductie. Hiernaast vragen wij uw expliciete **aandacht voor de regelgeving en (milieu)ruimte** die hiermee moet samenlopen.
- **Verduurzaming van het mkb**. Ook in de havengebieden is het mkb breed vertegenwoordigd, zowel in de industrie als in de logistiek. Onze indruk is dat onvoldoende aansluiting van uw beleid is met deze kapitaalintensieve bedrijven. Positief is de Subsidie Verduurzaming MKB (SVM); daarmee kunnen mkb'ers die niet onder de Energiebesparingsplicht vallen, subsidie krijgen voor 80% van de kosten van professioneel advies en ondersteuning bij het nemen van maatregelen. Dergelijke constructies kunnen ook betekenis hebben in de haven. Daarbij dient echter ook **uitzicht te zijn op de realisatie** van de betreffende analyses.
- **Energie-innovatie**. Wij ondersteunen uw inzet op innovatie en de herijking van de betreffende instrumenten. Havenbedrijf, provincie, gemeente en bedrijven, ondersteund door de regionale ontwikkelingsmaatschappij Innovation Quarter zetten hier met diverse middelen zwaar op in. Ondersteuning van het Rijk met middelen en regelgeving is daarbij onontbeerlijk.
- **Actieplan Groene Banen**. Arbeidsmarktcrisps is op dit moment een breed economisch vraagstuk in vrijwel alle sectoren, zeker in de techniek en de ICT. Het tekort aan technische vakmensen is urgent en essentieel voor het slagen van de klimaatambities in de industrie en haven. Hierop lopen binnen de Rotterdamse haven al diverse acties. Het is van groot belang dat Rijk, regio, onderwijs en bedrijfsleven hier samen in optrekken.

- **Burgerbetrokkenheid.** Wij onderschrijven het belang van burgerbetrokkenheid bij de transitie. Wij vragen u wel om deze betrokkenheid te richten op de zaken waar de inspraak en betrokkenheid van de burger nodig is om keuzes te maken. Daarnaast benadrukken wij het belang om snelheid vast te houden.
- **Inzet instrumenten voor versnelling.** We zien onvoldoende terug op welke wijze de instrumenten worden ingezet vanuit REPowerEU (zoals aanwijzen van 'go-to' gebieden) of vanuit de NOVEX agenda. Belangrijk om te bezien of en in welke mate deze kunnen bijdragen aan de versnelling.

3. Wat vindt u van de voorgestelde governance en uitvoering van het klimaatbeleid, waaronder de invullingen van de Rijksregie, de (wetenschappelijke) Klimaatraad en de inrichting van het brede maatschappelijke klimaatoverleg (Hoofdstuk 6)?

- Wij vragen aandacht voor de uitvoering van projecten. De governance die dit moet accommoderen zien wij m.n. op cluster/gebiedsgericht niveau omdat daar de projecten in portfolio worden uitgewerkt. Daarom wijzen u op het gevaar van **overdaad, stroperigheid en ondoorzichtigheid**. Wij vinden het belangrijk dat ervoor gewaakt wordt dat dit niet (onnodig) het geval is en dat er duidelijke en "geoliede" procedures hiervoor worden opgesteld.
- Tevens kunnen doelstelling en ontwikkelmandaten op clusterniveau worden afgegeven en belegd bij **consortia en staatsdeelnemingen**.
- Wij vragen u bovendien om binnen de voorgestelde governance ruimte te bieden aan **vertegenwoordiging vanuit de (internationale) industrie/havenbedrijfsleven**.
- We vragen er aandacht voor dat het voor kleinere bedrijven soms lastig is het overzicht te krijgen. Het is van belang dat ook kleinere bedrijven die niet rechtstreeks aan tafel zitten, een plek vinden om **informatie over beleid en verduurzamingstechnieken** op te halen. De RVO website is daarvoor geschikt. Voor de industrieclusters is deze al actueel. Deze zou een centrale landingsplaats kunnen worden voor beleid, technieken, en natuurlijk subsidie mogelijkheden.

4. Welke mogelijkheden ziet u om het beleid opgenomen in het beleidsprogramma te verbeteren en/of te versnellen?

- o **Cluster/gebiedsgericht projectportfolio management** op basis van CES en projecten uit het cluster. Uitvoeringsprogramma op clusterniveau. Daarbij actief benutten van bestaande gremia die in staat zijn resultaatgerichte samenhang, stroomlijning en versnelling aan te brengen in de klimaatopgaven. Zoals de **Klimaat Tafel Industrie en Haven en het Versnellingshuis**. En deze gremia daartoe ook (financieel) in staat te stellen.
- o **Procedures:** van belang is planprocedures resultaatgericht te stroomlijnen en te verkorten.
- o **Ontbreken samenhang andere thema's** zoals (stikstof)ruimte en (milieu)regelgeving. En mogelijk benoemen van hiaten in de regelgeving zodat bepaalde grondstoffen niet moeten worden beschouwd als afval maar als grondstof. En het ontbreken van emissie-voordeel en daarmee belangrijker meerwaarde van CCU, zoals gebruik door de glasbouw.
- o **Waterstof.** Certificering en ruimte voor zowel hernieuwbare als **koolstofarme waterstof**. Bovendien is het dichten van het financiële gat tussen het gebruik van fossiele en het gebruik van hernieuwbare energie en waterstof noodzakelijk. Zolang van fossiele grondstoffen gemaakte energie goedkoper is dan duurzame energiestromen krijgen productie en gebruik van hernieuwbare waterstof niet de vaart die nodig is om de Europese doelstellingen te halen.
- o **Elektrificeren.** De ruimtelijke opgave om alle transitie projecten tot 2040 te kunnen accommoderen vraagt om een gebiedsgerichte ruimtelijk opgave. Zowel als het gaat om het inpassen van aanlandingen als het bouwen van transformatorstations; zodat bedrijven hierop hun duurzame investeringen kunnen baseren.
- o **Maatwerkafspraken.** de maatwerkafspraken zouden niet alleen per bedrijf moeten worden gemaakt, maar in samenhang met de infrastructuur en mogelijkheden tot synergie binnen het betreffende industriecluster.
- o **Programma Energiehoofdstructuur (PEH/PES).** De totstandkoming van het PEH/PES vindt plaats in nauwe samenwerking met medeoverheden, netbeheerders en andere belanghebbenden. Van belang is om de grondstoffentransitie en beschikbaarheid van grondstoffen hierbij tevens op clusterniveau mee te nemen. Het ontwerpprogramma wordt

verwacht in de eerste helft van 2023. Het havenbedrijfsleven wenst daarbij actief te worden betrokken. De CES Rotterdam-Moerdijk zou hierin een rol kunnen spelen in 2023 t.b.v. de energie- en grondstoffenmix die nodig is.